

OSVÁT ERNŐ ISMERETLEN KRITIKÁI

Irodalomtörténeti tényné kövült már az a megállapítás, hogy Osvát Ernőről aktív írói működése idején tudtak a legkevesebben és tudunk ma is a legkevesebbet. Testvére, Osvát Kálmán írja, hogy a kép, melyet a kortársak emlékezete őriz: a Nyugat szerkesztőjének képe. „A személyével és életművével foglalkozó írások, emlékezések, anekdoták mind Osvát Ernő Nyugat-korszakáról szólnak. A fényképek, portrék is jobbrészt ebből az időből valók.”¹

Pedig fővárosi lapban² közölt, első cikkében megjelenése és a Nyugat indulása között több, mint tíz év telik el. Soha nem publikál ennyit, ilyen gazdagon, ilyen szenvedéllyel, ennyi szerkesztőség munkatársaként, mint ekkor. Budapesti egyetemi éveit, rövid tartamú katonaszkodása, házassága, baráti találkozásainak zöme, szellemi utkeresése, lapalapítási kísérletei – mind erre az évtizedre esnek.

Ez a periódus – Osvát Ernő megismerése szempontjából – okkal nevezhető föld alatti korszaknak, holott írásainak megjelenését tekintve az igazi rejtőzködés csak ezután kezdődik, amikor a műveit közreadó Osvát eltűnik, Kuncz Aladár³ szavával: mint bővívízű forrás, amely csak egy pillanatig szökik föl, azután útját örökké a föld alatt folytatja.

Osvát Ernő életéhez nemcsak valósággá vált elvei, megalkotott gondolatai tartoznak, hanem a legenda is, azokról a művekről, melyeket nem írt meg. Különös fontosságot kap így ifjúsága, a „kinyomtatott mondatok” korszaka. S éppen ezért eléggé nem becsülhető értékünk az összegyűjtött műveket tartalmazó *Osvát Ernő Összes Írásai* című kötet. A könyv, melyet Osvát Kálmán rendezett sajtó alá és látott el bevezetéssel, 1945-ben jelent meg. A szedés a háború alatt „állva maradt”, s a nyomda csak a felszabadulás után folytathatta a munkát.

Változatos fórumokon hallatta hangját a fiatal Osvát Ernő. Az Esti Újság, A Jövő, a Magyar Kritika, a Budapesti Hírlap, A Hét, a Budapesti

jelölte meg. Ha ez a „forrásmegjelölés” történetesen helytálló volna, annyit jelentene, hogy a horatiusi gondolatot Baudelaire is forgatta. A mottó ajánlott fordítása viszont (J. Gy., Ö. M. LX 402) *biztosan* helytelen: „A gúnyolódo majd nyakát szegi.”

¹ Osvát Kálmán: *Előfutatok: Osvát-életrajzhoz*. Magyar Csillag, 1944. 335–336.

² Osvát Kálmán szerint Nagyváradon is megjelent egy korai írása. (Nyugat 1930. II. 745.)

³ Kuncz Aladár: *Osvát Ernő műve*. Nyugat, 1923. I. 753.

Napló, az Országos Hírlap, az Új Magyar Szemle, a Magyar Hírlap hasábjain. Publikált az általa is szerkesztett Magyar Génuszban és Figyelőben is. Cikkeinek aláírása még egy újságon belül sem mindig azonos. Sokszor csak monogramját adja meg: O. E. (o. e.), máskor álnév mögé rejtőzik: Török Gedeon, Garabonciás, Mord Ervin, Mikes Anna elnevezéssel, vagy álneveinek betűit használja: G-s., T. G. – *Összes írásai* tanúsága szerint.

A kritikákat először közlő lapok azonban több meglepetést tartogatnak. A Magyar Kritika című folyóiratban egyedi esetként nevének utolsó betűivel (-t. -ő.) jelöli a Kálnay László elbeszéléseiről írt bírálatát.⁴ S ez nem egyetlen kivétel, mely nem található az *Összes írások*ban. A Hét évfolyamaiból például kilenc „ismeretlen” cikke került elő, amelyeket vagy teljes névvel, vagy a kezdőbetűkkel, vagy egyik álnevével, a Garabonciással, illetve ennek köztudott rövidítésével (G-s.) jegyzett.

Az *Összes írások* bevezetésében Osvát Kálmán elárulja, hogy nem törekedett filológiai pontosságra, bár a kötet lapjain szoros időrendben következnek Osvát Ernő művei. „Nem mind, biztosan tudom. De minden, ami részemre elérhető volt. 'Összes írások' jelzését fenntartatom, ha rejtőznek is még kevésbé ismert Osvát-írások a századeleji sajtóhasábjakon.”⁵ Mindezek figyelembe vételével állíthatjuk, hogy az *Összes írások a szétszóródott életműnek nem a teljes kiadása*.

Az Esti Újságban megjelent cikkeket rövidesen Kiss József-portré követi A Jövő című lapban. Állomásai közül Osvát Ernő első otthona a Benedek Elek szerkesztette Magyar Kritika, ahol három hónapig folyamatosan közlik írásait, majd a sorozat megszakad. Ez azonban nem jelenti azt, hogy többé nem ír a Magyar Kritikának. Csak nem tartozik a belső tagok közé, vendégnek számít, ha cikket hoz. Már a Budapesti Hírlaphoz szegődött. Az itt közölt írói arcképek után (talán a Kiss József-tanulmányra is emlékezve) 1898-ban ráirányul a figyelem. Komoly és megtisztelő lehetőséget kap: Kiss József meghívja, hogy vezesse A Hét irodalmi rovatát. Annak ellenére, hogy az 1899-es előfizetési felhívásban a „belső dolgozótársak” között neve nem szerepel, Osvát tevékenységét tekintélyes esszék és kisebb cikkek sora jelzi a folyóiratban. S nem jelentéktelenek az idáig kallódott írások sem: ezekben a kritikákban alapvető Osvát-elvek fejeződnek ki. Papp Dánielről⁶ szólván az alkotó ember viszonyát vizsgálja alkotása tárgyához. Az

⁴ Magyar Kritika, 1898. aug. 1. 337–338. A továbbiakban az eddig ismeretlen cikkeknél az „új” megjelölést használok.

⁵ Osvát Ernő *Összes írásai*. Bp. 1945. (továbbiakban: OEÖI) 21.

⁶ A Hét, 1898. dec. 18. 814. Új.

egyéniség keresetét tartja szem előtt Tóth Béla⁷ és Kemechey Jenő⁸ könyveit bírálva, s a *felfedező* örömeivel ismeri el pályakezdők tehetségét, amikor „Versekről”⁹ ír. Figyelemre méltóak Pásztor Árpád,¹⁰ Szöllősi Zsigmond¹¹ műveiről vallott nézetei, Szomaházy István,¹² Kóbor Tamás¹³ könyveiről írt értékelései, de olvashatjuk véleményét egy francia bohózat¹⁴ bemutatójának kritikusaként is. (Itt említjük a gyűjteményes kötetből ugyancsak kimaradt, az Országos Hírlapban található tárcanovelláját,¹⁵ valamint A Hét oldalain meghúzódo, elfeledett aforizmáit.¹⁶ Ezek részletezésére azonban másutt kerül sor.)

1897-ben, Osvát jelentkezésekor még él Jókai, Mikszáth, Tolnai Lajos; ígéretes tehetségek gazdjaként Kiss József A Hét szerkesztését irányítja, már kopogtat Krúdy Gyula; írásai mellett egyéniségével is hat Bródy Sándor és Ambrus Zoltán. De a többség mércéjét nem az ő szintük adja, hanem azóta már feledésbe merült nevéké. Az irodalmi élet tarkasága közepette Osvát, mint gyakorló kritikus maga is küzd az irodalmi termés és a kritika színvonal különbségével. A gyengeség fő okát abban látja,¹⁷ hogy az irodalomnak nincsenek igazi *vezérei*, irányító egyéniségei, „boszorkánymesterei”. Akik vannak, a közönség régi hódítói közül, szemléletben, stílusban is elöregedtek. Az újak pedig vagy olyanok, mint a régiek, vagy nem látni az arcukat a sok külföldi szépitőszertől. S a Szépirodalom nevű hölgy nyilvánosan kitaratja magát a zsurnalisztikával: az idei könyvszezon a tavalyi újságszezon.

A hittel induló kritikust az irodalmi élet valósága nem töri meg, harcos kedvét nem szegi a lelketlen állapot. De hangján néha érezhető a felháborodott csalódottság: „Nemzeti geniuszunk szunnyad. Kultúránk templomaiban chansonokkal miséznek törpe papok. Irodalmunk egyre meddőbb. A resignatio hangulatai szállonganak minden téreinken. . . Magam is kezdem hinni, hogy átmeneti kor vagyunk.”¹⁸

⁷ A Hét, 1898. dec. 25. 845–846. Új.

⁸ A Hét, 1899. okt. 8. 681. Új.

⁹ A Hét, 1899. máj. 21. 338. Új.

¹⁰ A Hét, 1899. febr. 5. 94. Új.

¹¹ A Hét, 1899. okt. 22. 713. Új.

¹² A Hét, 1899. márc. 19. 189–190. Új.

¹³ A Hét, 1899. aug. 13. 543–544. Új.

¹⁴ A Hét, 1899. márc. 26. 207. Új.

¹⁵ Országos Hírlap, 1899. jan. 6. 2–4. Új.

¹⁶ A Hét, 1898. dec. 4. 778.; 1899. márc. 19. 183.; 1899. dec. 31. 895.; 1899. dec. 31. 900. Újak.

¹⁷ OEÖI, 105–106.

¹⁸ lásd a 4-es jegyzetet.

Az irodalom szent hely – és nem játéktér, mint némelyek gondolják – kiáltja egyik cikke végén¹⁹ a fiatal újságíró. A fiatalember kidolgozta már sajátos szempontjait bírálati módszeréről. Három tényezőt vesz mindig figyelembe: az irodalmi folyamat sugárzó hatását, a művet és a művet alkotó embert. Ez utóbbi válik aztán jellegzetes Osvát-mértékké, ennek érvényesülése nő alapkövetelménnyé. „Kulturális tendenciák is vezérelnek, a költeményt is bíráljuk és az egyéniség iránt is érdek-lődünk.”²⁰

Amikor Papp Dánielről ír, nem a művet elemzi, hanem az embert. Az életben a változást tekinti a legszellemesebb dolognak, az irodalom-ban is leginkább az eredetiség érdekli. A könyvben embert akar látni, az embert az íróban. Az embert, aki művészi formákban panaszkodik a végzetről, vagy dicséri a szerelmet. S ki is mondja, hogy a viszonyt kutatja, amelyben az alkotó ember tárgyához áll. Az egyéniség men-levelével mond meleg szavakat Tóth Béláról, aki mindig egészen adja magát, mint a tenger lelke, haragjának feketeségében és derűs nyugalmá-ban – és mégis titok tud maradni. Kemechey Jenő írói működését egyértelműen és erős éllel elutasítja, s csak egyetlen elfogadható vonást vél felfedezni Kemechey regényében: a nemességet. A „nemes”, mint egyébként is megfoghatatlan minőség, Osvát ítéleteiben kifejezetten a rossz művek mentő pozitívumának szerepét tölti be. Az esztétikai hibák és hiányosságok felsorolása után a szigor az egyéniség nevében enyhül. Művészi kötelezettségei alól nem menti fel Kemecheyt, csupán az ember és műve közti megfelelésre mutat rá: „Ez a könyv mégis érdekes és rokonszenves: két vonás az írója karakteréből.” Ha pályakezdőkről mond bírálatot, üdvözli a tehetséget, de hosszú távú jóslatokra nem vállalkozik.

1901 tavaszán kerül Osvát a Magyar Hírlaphoz, ahol a színházi, majd az irodalmi rovatot vezeti. Alig két hónap természetből bizonyíthatóan hét írása kallódik még a lap hasábjain. Főleg a Nemzeti Színház²¹ előadásaira figyel, s közben morális és esztétikai szempontokról medítál „egy elkobzott könyv”²² ürügyén. Képzőművészeti cikkeit gyarapítja jegyzete a Nemzeti Szalon²³ tavaszi kiállításáról. Irodalomkritikusként pedig Molnár Ferenc²⁴ művének megjelenését köszönti.

¹⁹ OEÖI, 63.

²⁰ OEÖI, 38.

²¹ Magyar Hírlap, 1901. ápr. 4. 6–7.; 1901. ápr. 5. 7.; 1901. ápr. 30. 1.; 1901. máj. 15. 10. Újak.

²² Magyar Hírlap, 1901. ápr. 7. 2–3. Új.

²³ Magyar Hírlap, 1901. máj. 19. 10. Új.

²⁴ Magyar Hírlap, 1901. máj. 19. 19. Új.

Osvát már az Új Magyar Szemle munkatársaként is egyre nehezebben, mindinkább gyötrődve, szinte beteges görcsben alkotott. Ennek ellenére a folyóiratban fél év alatt kilenc írása lát napvilágot. Csakhogy három év múlva, a Magyar Génusz szerkesztésének idején, ismét jelent meg kritikát^{2 5} az Új Magyar Szemlében. Ez a bírálat a szórványos publikálás következményeként maradhatott ki az *Összes Írások*ból.

Nem teljes még a felsorolás és egyelőre nem is mondható véglegesnek, ilyen széthulló életmű esetén. Nem szóltunk Osvát Ernő kéziratban maradt, fésületlen gondolat-töredékeiről, kiadatlan leveleiről. Pedig ezeket szintén figyelembe kell majd venni egy gyűjteményes kötet összeállításakor. S míg a lappangó Osvát-írások birtokba vételével gazdagodhat az irodalomtörténet, élestedik az Osvát Ernőről készülő portré is.

FRÁTER ZOLTÁN

^{2 5} Új Magyar Szemle, 1903. február. 149–153. Új.